

Elmalı Kaya Resimleri

Alpaslan CEYLAN¹ ve Taner AYDIN²

Öz

Elmalı ilçesi, Antalya şehir merkezinin batısında yer almaktadır. Etrafı Toros Dağları'nın bir kolu olan Bey Dağları ile çevrili olan Elmalı ilçesi, aynı adla anılan Elmalı Ovası'na kurulmuştur. Geçmişten günümüze kadar yapılan araştırmalar, bölge tarihinin Neolitik Çağ'a kadar uzanmakta olduğunu göstermektedir. Bölge, Eskiçağ'da önemli devletlerin hâkimiyeti altına girmiştir. Bu devletler arasında Luviler, Hititler, Frigler, Persler, Likya, Helen Devleti ve Roma İmparatorluğu'nu sayabiliriz. Antik dönemden itibaren bölgenin yazılı kaynakları, yörenin sosyo-ekonomik ve kültürel yönleri hakkında bilgiler sunar. Bununla birlikte yörede Türk kültür tarihi bakımından önem taşıyan kaya resimleri, damgalar ve çeşitli işaretler ise, göçer kültürlere vurgu yapan unsurlar olarak öne çıkar. Tunç Çağı'ndan itibaren Anadolu'nun çeşitli yerlerinde izlerine rastladığımız kaya resimlerinin benzerlerinin Antalya/Elmalı ilçesinde de tespit edilmesi bölgenin erken dönem tarihi açısından oldukça önemlidir. Anadolu'daki göçer kültürleri anlamamızda önemli bir parametre olan Elmalı kaya resimlerinin tipolojisi, morfolojisi, göçer kültürün bölgedeki varlığının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışma, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde tespit edilen kaya resimleriyle benzer özelliklere sahip Elmalı Kaya Resimlerinin analogik özelliklerini vurgulamak amacıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Elmalı, Türk Kültür Tarihi, Kaya Resimleri

Elmalı Cave Paintings

Abstract

Elmalı district is located to the west of Antalya city center. The district of Elmalı, surrounded by the Bey Mountains, a branch of the Taurus Mountains, was established in the Elmalı Plain. Studies of the past and present show that the history of the region dates back to the Neolithic era. In ancient times, this region was under the rule of important civilizations. Among these states, we can count the Luwians, Hittites, Phrygians, Persians, Lycia, Hellenic State and Roman Empire. Written sources of the region from ancient times provide information about the socio-economic and cultural aspects of the region. However, rock paintings, stamps and various signs, which are important in terms of Turkish cultural history in the region, stand out as elements that emphasize nomadic cultures. It is very important in terms of the early history of the region that similar rock paintings, which we have encountered in various parts of Anatolia since the Bronze Age, can also be found in Antalya / Elmalı district. The typology and morphology of Elmalı rock paintings, which are an important parameter in understanding the nomadic cultures in Anatolia, will contribute to the understanding of the existence of the nomadic culture in the region. This study has been written in order to emphasize the analogical features of Elmalı Rock Paintings, which have similar characteristics with the rock paintings found in various regions of Anatolia.

Key Words: Antalya, Elmalı, Turkish Cultural History, Rock Paintings

Atıf İçin / Please Cite As:

Ceylan, A. ve Aydın, T. (2021). Elmalı kaya resimleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 535-556.

Geliş Tarihi / Received Date: 28.12.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 23.01.2021

¹ Prof. Dr. - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, alpaslan.ceylan@manas.edu.kg, bceylanerzurum@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-0533-905X

² Dr. Öğr. Üyesi - Iğdır Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü, taner.aydin@igdir.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8615-0808

Giriş

Türkiye coğrafyasının güneybatısında yer alan Antalya ili, Akdeniz bölgesinde yer almaktadır. Makalemizin konusu olan Elmalı ilçesi, Antalya ilinin 19 ilçesinden biridir. Denize kıyısı olmayan ilçe, Antalya şehir merkezinin batısında yer almaktadır. Komşu ilçeleri Kaş, Finike, Kumluca ve Korkuteli'dir. Elmalı'nın batı sınırı, Muğla iline komşudur. İlçenin Antalya şehir merkezine uzaklığı 114 km'dir (Doğaner, 2019, s. 1; Aydın, 2019, s. 1; Koday ve Aydın, 2019, s. 67). Elmalı ilçesi, adını aldığı Elmalı Dağı'nın güney eteklerine kurulmuştur. İlçe, bir çanak özelliği göstermektedir. Etrafı Toros Dağları'nın bir kolu olan Bey Dağları ile çevrili olan Elmalı ilçesi, aynı adla anılan Elmalı Ovası'na kurulmuştur. Etrafı dağlarla çevrili olan ilçe, Akdeniz'den gelen ılık ve nemli hava kütlelerinin etkisine açık değildir. Bazı boğazlar dışında kapalı bir alan olan ilçede, "Akdeniz-İç Anadolu Geçiş Tipi İklim" özelliği görülmektedir (Doğaner, 2019, s. 31; Aydın, 2019, s. 1). Elmalı ilçesinin bitki örtüsü, Akdeniz ile İran-Turan Fitocoğrafya bölgesi içerisinde yer alır. Akarsular, düzenli bir rejime sahip değildir. Dağlardan gelen kar sularından oluşan çay ve dereler, ovanın bazı bölgelerini sulamaktadır. Elmalı topraklarını zonal, intrazonal ve azonal tipleri oluşturmaktadır (Atalay, 1982, s. 80).

Elmalı ilçe merkezinde 449 mm yıllık yağış miktarı görülür. Ancak ilçenin tamamında aynı yağış miktarı görülmez. İlçenin kuzeydoğu kesimi, diğer bölgelerine göre daha az yağış alır. Buna bağlı olarak da bitki örtüsünde değişiklikler görülür. Elmalı, tarihte Likya, Kabalis ve Pamfilya gibi toprakları birbirine bağlayan stratejik yol ağlarının düğümlendiği noktada yer almaktadır. Günümüzde ise Akdeniz kıyılarını Teke Yarımadası üzerinden Anadolu'nun iç bölgelerine bağlayan yolların geçtiği bir merkez olma özelliği taşımaktadır. İlçe topraklarının %36.4'ünü tarım, %51.3'ünü tarım dışı araziler oluşturmaktadır. Diğer (Doğaner, 2019, s. 1; Aydın, 2019, s. 1; Koday-Aydın, 2019, s. 67) alanları ise çayır, mera, ormanlık ve fundalık alanlar oluşturur. Tarım alanlarında genellikle tarla bitkileri ve sebzeçilik yapılmaktadır. Dikili alanların çoğunluğunu elma bahçeleri oluşturmaktadır. İlçede yapılan hayvancılığın büyük bir kısmını küçükbaş hayvanlar meydana getirmektedir. Elmalı, turizm açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Doğa turizmi, kırsal saha turizmi, kentsel turizm, kültür turizmi ve ekoturizm bunlardan bazılarıdır (Koday ve Aydın, 2019, s. 69).

Bölge tarihi, Neolitik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Anadolu coğrafyasının önemli devletlerinden birçoğu bölgeye egemen olmuştur. Bu devletler arasında Luviler³, MÖ II. binin en büyük devletlerinden biri olan Hititler (Ceylan, 1994, s. 28; Ünal, 2002, s. 1; Miller, 2009, s. 82), Demir Çağı'nın önemli devletlerinden Frigler (Çapar, 1987, s. 43-87; Barnett, 2008, s. 417; Berndt-Ersöz, 2012, s. 16-43), İran yaylasından Balkanlar'a kadar egemenliğini genişleten Persler (Cook, 1985, s. 210; Francfort, 2008, s. 165; Young, 2008, s. 1), Likya (Akşit, 1967, s. 1; Işık, 2010, s. 65; Çevik, 2015, s. 283), İskender'in güçlü Helen Devleti (Burn, 1951, s. 1; Levi, 1987, s. 200; Mansel, 2014, s. 451) ve peşinden büyük Roma İmparatorluğu sayılabilir (Cornell ve Matthews, 1988, s. 151; Demircioğlu, 2015, s. 1; Davis, 2020, s. 1) Orta Çağ ve sonrasında ise bölgede Selçuklular (Turan, 1969, s. 1; Köymen, 1986, s. 21-35) ve Osmanlılar (İnalçık, 2009, s. 1; Uzunçarşılı, 2011, s. 1) ile birlikte Türk hâkimiyeti görülür.

Anadolu coğrafyasında, Türk kültürünün erken evreleri ile ilgili bilgilerimiz son yıllarda hızla artmaktadır. Bölgede, MÖ II. bine ait arkeolojik bulgular tespit edilmiştir. Yazılı vesikaların birinde Akad imparatoru Naram-Sin Anadolu hakkında bilgiler vermektedir. Söz konusu vesikaya göre Naram-Sin, 17 Anadolu kralına karşı savaşmış ve onları mağlup etmiştir. 17 Anadolu kralından biri de Turki kralı İlşu-Nai'dir. Memiş hoca bu belgeye dayanarak, Anadolu Türk tarihi'ni MÖ 3000'li yılların sonuna tarihlemektedir (Memiş, 1988, s. 37; Memiş, 1996, s. 5; Memiş, 2005, s. 57)⁴. Arkeolojik veriler ise çok sayıda olmasına rağmen var sayılan tarih görüşüne göre Anadolu Türk tarihi 1071'den başlatılmıştır. Var olan belge ve bilgiler ise Türk tarihi açısından değerlendirilmeden uzak kalmıştır. Özellikle Sovyet dünyasının dağılması ile birlikte Orta Asya'da var olan belgelere ulaşmanın kolaylaşması ve yeni çalışmalar, kadim Türk tarihinin ortaya konulmasında önemli bir ivme kazandırmıştır (Ceylan, 2008, s. 26; Ceylan, 2015, s. 215; Özgül, 2016, s. 371; N. Ceylan, 2016, s. 410; Ceylan ve Özgül, 2018, s. 625). Anadolu'da Türk varlığını ortaya koymak adına belgeler üzerinde çalışma yapan ve Anadolu arkeolojisine önemli katkılar sağlayan bilim insanı M.T. Tarhan'dır. Yaptığı pek çok çalışmada özellikle Kimmerler ve İskitler'in Türklüğü üzerine araştırmaları ve değerlendirmeleri Anadolu'daki Ön Türk tarihi araştırmalarına yeni bir ufuk kazandırmıştır. Son yazdığı makalelerden birisi de, "*Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve*

³ Luviler hakkında geniş bilgi için bkz. Yakubovich, 2013, s. 54-61; Yakubovich, 2018, s. 48-63; Zangger, 2019, s. 1 vdd.

⁴ Memiş hocanın da ifade ettiği gibi Anadolu'da yazının henüz bilinmediği bu dönem için Anadolu menşeli başka herhangi bir belge yoktur.

İskitler” adlı çalışması bu bakımdan buyk bir öneme sahiptir (Tarhan, 1969, s. 147; Tarhan, 1970, s. 17; Tarhan, 1972, s. 1; Tarhan, 1976, s. 355; Tarhan, 1983, s. 295; Tarhan, 1984, s. 109; Tarhan, 2002, s. 597). Anadolu’daki Erken Türk dönemi ile ilgili Tarhan Hocayı takiben tarafımızca da çalışmalar yapılmıştır (Ceylan, 2002, s. 425; Ceylan, 2008, s. 26; Ceylan, 2010, s. 215; Ceylan, 2015, s. 7; Ceylan, 2016, s. 85; Ceylan ve özgül, 2020, s. 14-17; Ceylan ve Günaşdı, 2020, s. 4-9; Ceylan ve ngr, 2020, 36-43; Ceylan ve Bingöl, 2020, s. 36-41). 1998 yılından itibaren başkanlığını yürüttüğüm bir ekiple, DYAP (zgl, 2015, s. 169; N. Ceylan, 2016, s. 409; Günaşdı, 2016, s. 391; ngr, 2016, s. 357) ve TRKYAP (Ceylan, 2010, s. 215; Bingöl, 2016, s. 347; Ceylan, 2018, s. 155; Ceylan-zgl, 2018, s. 625; özgül, 2020, 219-245) bu döneme ışık tutmaya çalıştık. Yine bu döneme ilişkin çalışmalara İ. Durmuş (Durmuş, 1993, s. 1; Durmuş, 1997, s. 273; Durmuş, 2002, s. 620; Durmuş, 2008, s. 199) ve S. Y. Gömeç (Gömeç, 1999, s. 3; Gömeç, 2002, s. 1; Gömeç, 2013, s. 1) hocalar katkı sunmuşlardır. Tarhan’dan sonra bayrağı alan her üç bilim insanı da Orta Asya’nın Türk bilim insanlarına açılması ile burada önemli çalışmalara imza atmışlardır. Böylece Orta Asya’yı bilen Türk bilim insanları, Anadolu tarihini incelemede önemli adımlar atmışlardır. A. Sevim (Sevim, 1988, s. 1) ise yazdığı eser ile Anadolu’ya yapılan Hun seferlerini ortaya koymuştur. Avrupa Hunları’nın batıya akışı (378), Tuna’yı aşmaları ile başlamıştır. Batı Hunları’nın doğu bölümü de 395’te Kafkaslar’ı aşarak Anadolu topraklarına girmişlerdir. Batı Hunları’nın Anadolu tarihi için son derece önemli olan bu seferi hakkındaki bilgimiz, Kursık ve Barsık adlı başbuğlar tarafından gerçekleştirilmiş olmasına dair bilgidir. Başbuğlar, Anadolu seferi sırasında Erzurum zerinden Karasu - Fırat Havzası’nı takip ederek Malatya’ya, oradan da Çukurova ve Suriye’ye kadar gitmişlerdir. Hunlar’ın Anadolu seferi iki yıl sürmüş, Suriye’de çok kalmayan Hun boyları geldikleri gzerghla Karadeniz’in kuzeyine geri dönmüşlerdir (Sevim, 1988; Ceylan, 2010, s. 216). İkinci Hun seferi ise 398’de yapılmış olup birincisi kadar geniş çaplı olmamıştır. 515-516’da ise Hunlar’a bağlı Sabar (Sabir, Sibir) Türkleri’nin Sasanilerle anlaşma yaparak Bizans toprakları olan Kafkaslar’ın güneyini egemenlikleri altına almışlardır. Sabarlar Bizans’a karşı kazandıkları zaferi ileri götürerek Kayseri, Konya, Ankara bölgesine seferler yapmışlar ve pek çok ganimet elde ederek geri dönmüşlerdir. Pek çok çalışmada da ifade ettiğimiz gibi Anadolu’da Türk tarihinin başlangıcı için n görülen “1071 tarihi” ibaresi, artık geçerliliğini yitirmiştir. Son yapılan çalışmalarda ortaya konulan tarihi ve arkeolojik kanıtlar, Anadolu’daki Türk tarihinin başlangıç noktasını çok daha eski tarihlere kadar geri gtrmştir. (Ceylan, 2002, s. 425-429; Ceylan, 2004, s. 21-51; Ceylan, 2008, s. 26-35; Ceylan, 2014, s.1-15; Ceylan, 2015b, 9-53).

Türk kültürünü inceleyen bilim insanları, Türkler ’in anayurdu olarak tereddütsüz Orta Asya’yı işaret etmektedirler. Tarihçiler, Çin kaynaklarına dayanarak Türkler’in anayurdunun Altay Dağları olduğunu belirtmektedirler. Orta Asya’da yapılan dil araştırmaları ise Altay-Ural Dağları ile Hazar Denizi’nin kuzey ve kuzeydoğusunun Türkler’in anayurdu olduğunu ifade etmektedir⁵.

Türk kültürünün evreleri ele alındığında, en eski kültür olarak Türkmenistan’daki Anav Kültürü karşımıza çıkmaktadır. M 4000-1000 yılları arasında yaygın olarak Hazar Denizi’nden Hindistan’a ve Mezopotamya’ya kadar yayılmıştır. Anav Kültürünün hangi millete ait olduğu tartışmalı bir konu olarak bilim dünyasında varlığını korumaktadır. Ancak bazı bilim adamları bu kültürü, Erken Türk kültürü olarak kabul etmektedirler (Raphael, 2004, s. 13; Schmidt, 2004, s. 89)⁶. Orta Asya’daki diğer bir kültür ise Afanasyevo Kültürü’dr. M 3000-1700 tarihleri arasında, Altay Dağları’ndan Volga Nehri’ne kadar olan geniş bir alana yayılmıştır. Tunç yapımını başaran Afanasyevo insanı madeni işlemeye başlamıştır. Bu kültüre ait kurganlardan at ve koyun kemikleri çıkmıştır (Grayaznov, 1969, s. 47; Okladikov, 2000, s. 123; Mallory, 2002, s. 78; Ceylan, 2018, s. 159).

Altay Dağları’nın güneyinden Yenisey’e, Tanrı Dağları’ndan Ural Nehri’ne kadar yayılan kültür ise Andronovo Kültürü olarak adlandırılmıştır. Bu kültür, M 1700-1200 yılları arasında varlığını devam ettirmiş ve Afanasyevo Kültürünün devamı olarak kabul edilmiştir. Bu kültüre ait kurganlarda çıkan materyallerin arasında, tunçtan ve altından yapılan objeler bulunmuştur. Bazı bilim insanları Türk kültür tarihini Andronovo Kültürü’nden başlatmaktadır. Andronovo Kültürünün, Hun döneminde ve Göktürk döneminde devam ettiğini söz konusu dönemlere ait kurganlardan çıkan verilerden anlamaktayız. Andronovo Kültürü, organik olarak Kimmerler’in temsilcisi olan Srubna Kültürü ile de bağlantılıdır (Tarhan, 1970, s. 20; Tarhan, 1976, s. 360; Kafesoğlu, 1977, s. 30; Ögel, 1984, s. 18; Okladnikov, 2000, s.

⁵ Anayurt hususunda geniş bilgi için bakınız: Ceylan, 2018, s. 155; Ayrıca bakınız: Nemeth, 1940, s. 301; Rsnyı, 1971, s. 1; Koca, 1990, s. 12; Turan, 1993, s. 19; Gömeç, 2002, s. 17.

⁶ Anav Kültürünü Türk Kültürü olarak kabul eden bilim insanları için bakınız: Tarhan, 1970, s. 19; Togan, 1981, s. 7; Koca, 2002, s. 651.

122; Koca, 2002, s. 652). Andronovo Kültürü'nün son bulmasından sonra aynı kültürün devamı olarak kabul edilen Karasuk Kültürü'nün aynı coğrafyada egemen olduğu görülür. Kültür, Geç Andronovo Kültürü olarak da adlandırılmaktadır. Eski Türk Kültürü'nün ana unsurlarından olan dört tekerlekli arabalar ve keçeden yapılan "derme" çadırlar, ilk defa Karasuk Kültürü'nde ortaya çıkmıştır (Jettmar, 1950, s. 236; Esin, 2002, s. 498; Koca, 2002, s. 44; Tarhan, 2002, s. 599; Ceylan, 2018, s. 161). Tagar ve Taştık Kültürleri ise, Karasuk Kültürü'nün devamı olarak Orta Asya'da varlıklarını sürdürmüşlerdir. Önce Tagar Kültürü MÖ 700'lü yılların ortalarından itibaren kendini göstermiş, daha sonra MÖ 300'lü yıllardan sonra Taştık Kültürü, Türk kültürünün gelişme sürecini devam ettirmiştir (Tarhan, 1970, s. 26; Diyarbakırlı, 1972, s. 1; Esin, 1978, s. 11; Koca, 2002, s. 498; Tarhan, 2002, s. 500).

Kaya Resim Çalışmalarına bir Bakış

Paleolitik Çağ'dan günümüze kadar ulaşan önemli insanlık miraslarından biri kuşkusuz kaya resimleridir. Paleolitik Çağ'dan itibaren ortaya çıkmaya başlayan kaya resimleri mağaraların içine ve kaya yüzeylerine yapılmıştır. Kaya resim çalışmaları hakkında pek çok çalışma olmasına rağmen, kaya resimlerinin değerlendirilmesi ile ilgili farklı bir görüş ileri süren Whitley (Whitley, 2011, s. 15) "*sembolizm, dini sistemler, kültürel değişimler, kültürel sınırlar, toplumsal cinsiyet tanımlamaları, sanatın kökeni gibi sorunsalların kaya resim alanları üzerinden tartışılabilmeye başlandığını*" ifade etmektedir. Kaya resimleri ile ilgili bilgilerimiz çok eskiye dayanmaktadır. İlk bilgiler, MÖ 3. yüzyılda Çin filozofu Han Fei tarafından verilen bilgilerdir ki, Çin arşivlerinde bu bilgilere rastlanmıştır. Han Fei'den sekiz yüz yıl sonra coğrafyacı Li Daoyvan tarafından Çin, Hindistan ve Pakistan'daki kaya resimleri hakkında bilgi verilmiştir (Bahn, 1998, s. 2; Fu, 2001, s. 726). 1879 yılında, İspanya'da Santander bölgesinde Altamira Mağarası'ndaki kaya resimleri Marcelino Sanz de Sautuola tarafından keşfedilmiştir. 1902 yılında, Édouard Philippe Émile Cartailhac ve Henri Breuil tarafından yayımlanmıştır. 1894 yılında Fransa'nın Dordogne bölgesinde Vézère Vadisi'nde La Mouthe tarafından kaya resimleri keşfedilmiştir. Fransa'da kaya resim keşifleri, hızlı bir şekilde devam etmiştir. 1940'da Les Combarelles ve Font-de-Gaume Lascaux Mağarası, 1906'da Niaux, 1914'de Les Trois Freres, 1922'de Pech Merle, 1953'de Cougnac, 1956'da Rouffignac Mağaraları bulunmuştur. 1903 yılında ise İspanya'da 40.800 yıl öncesine tarihlenen kaya resimleri keşfedilmiştir (Marcus, 1968, s. 77; Pike-Hoffmann vd., 2012, s. 1409; Diez-Garrido vd, 2015; s. 2).

Yukarıda bahsettiğimiz gibi kaya resimleri kayıtları Asya'da, MÖ 3. yüzyılda başlamış olmakla birlikte bilimsel olarak kayıt altına alınmaları 19. yüzyıl sonunda başlamıştır. 1950 ve 1957 yıllarında Hindistan'da kaya resimleri keşfedilmiştir (Blinkhorn, 2015, s. 196; Blinkhorn, 2016, s. 155). Orta Asya'daki kaya resimleri ise Paleolitik Çağ'dan itibaren görülmeye başlar. Paleolitik döneme ait kaya resim alanlarının başında Yukarı Lena'da Şişkin Kayası üzerinde keşfedilen kaya resimleri gelir. Şişkin Kayası üzerinde vahşi at resimleri bulunmaktadır (Ceylan, 2018, s. 163).

Orta Asya'da keşfedilen kaya resimleri alanlarından biri de Geç Mezolitik (Epipaleolitik) Çağ'a tarihlendirilen Sakta (Shaktha) Mağarası'dır (Rozwadowski ve Lymer, 2012, s. 152; Rozwadowski, 2014, s. 75). Güney Özbekistan'da Zaraut Kamar kaya altı barınağında kaya resimleri de bu anlamda önemlidir. Belirlenen kaya resimlerindeki av sahneleri dikkat çekicidir. Av sahnesini değerli kılan şey, temada ilk kez köpeğin yardımcı elaman olarak kullanılmasıdır (Çoruhlu, 1997, s. 20; Ceylan, 2018, s. 163). Kazakistan'da tespit edilen kaya resimleri, Mezolitik (Epipaleolitik) ve Erken Neolitik Çağ'dan itibaren başlamaktadır (Musabayev, 1998, s. 1). Türkmenistan'da da birçok kaya resim alanı bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ülkenin güneyinde yer alan Ulu Bezeli Dere kaya resimleridir (Myradowa, 2011, s. 416). Moğolistan'da Neolitik Çağ'a tarihlendirilen Candaman Kaya resimleri ise bu bölgenin en eski kaya resim alanlarından biridir (Çoruhlu, 1997, s. 20; Ceylan, 2018, s. 163). Kırgızistan'da tespit edilen Saymalıtaş Vadisi'ndeki kaya resimleri, son derece önemlidir. Güney-kuzey yönünde yaklaşık 7 km boyunca uzanan Saymalıtaş Vadisi'nde 10 bin taşın üzerinde 100 bin kaya resmi bulunmaktadır. Dünyanın hiçbir bölgesinde bu kadar taş bloğun üzerinde bu kadar figür yoktur (Tashbayeva, 2001, s. 9-80; Amanbaeva, Suleymanova ve Zholdoshov, 2011, s. 53-54; Somuncuoğlu, 2008, s. 1; Somuncuoğlu, 2011, s. 1). Orta Asya kaya resimleri genel olarak Paleolitik çağdan başlayarak Hun, Göktürk ve yakın döneme kadar devam etmiştir. Ögel, 1988, s. 110; Çoruhlu, 1998, s. 66; Roux, 2001, s. 52; Martinov, 2013).

Orta Asya coğrafyasının bir devamı olan Kafkasya ve Doğu Anadolu bölgesinde de Paleolitik dönemden başlamak üzere çeşitli dönemlere ait kaya resimleri bulunmaktadır. Azerbaycan Gobustan, (Rüstemov, 2003, s. 90, 91 vd.; Farajova, 2014, s. 213-232)-Gemikaya, (Xelilov, 2018, s. 22 vd.; Bahşeliyev 2003, s. 1 vdd.) Ermenistan, (Tokhatyan, 2015, s. 184 vdd.) İran Meşgin, ile Doğu Anadolu'daki Hakkâri

Tırşın Yaylası kaya resimleri (Alok, 1988, s. 30; Özdoğan, 2000, s. 298 vd.; Tümer, 2017, s. 45) Orta Asya-Anadolu arasındaki kültürel bağların açıklanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Kaya resimlerindeki en belirgin sorun tarihlendirme sorunudur. Bu sorun birçok bölgede bilimsel testler, analogik gözlemler ve çeşitli metotlarla çözülmeye çalışılmıştır. Ancak Anadolu'da birkaç bilimsel test dışında tarihlendirme yapılmamıştır. Anadolu kaya resimleri için ilk analogik tarihlendirme çalışması E. Anati tarafından yapılmıştır (Anati, 1968: 35; Anati, 1972, 1 vd.). Doğu Anadolu bölgesindeki birçok kaya resim alanı gibi Van-Hakkâri dağlık bölgesinde tespit edilen kaya resimlerinin tarihlendirmeleri konusu da tartışmalıdır. Başkanlığını yürüttüğüm bir ekiple bu kaya resimlerinin bir kısmı hakkında tarihlendirme önerileri ileri sürdük. Bu resimlerin Paleolitik Çağ'dan itibaren çizilmeye başladığını Geç Tunç ve Demir Çağı'nda ise bu çizimlerin göçlere bağlı olarak yoğunluk kazandığını söyleyebiliriz (Ceylan, 2002, s. 425-429; Ceylan, 2004, s. 21-51; Ceylan, 2008, s. 26-35; Ceylan, 2014, s. 1-15; Ceylan, 2015b, s. 9-53; Özgül, 2015, s. 169; Ceylan-Üngör, 2020, s. 36).

Bölgede bulunan kaya resimleri üzerinde başka bilim insanları tarafından da çalışılmış ve kısmi tarihlendirmeler yapılmıştır. Kars Yazılıkaya (Camuşlu) ve Kurbanğa Mağarası'nda keşfedilen kaya resimlerinin Paleolitik Çağ'a ait olduğu Kökten tarafından ifade edilmiştir (Kökten, 1970, s. 2; Kökten, 1975, s. 102; Karpuz, 1977, s. 2)⁷. Van bölgesinde keşfedilen Yedi Salkım (Kızların Mağarası) kaya resimleri, Belli tarafından günümüzden 10.000-7.000 yıl öncesine tarihlendirilmiştir (Belli, 1975, s. 1; Belli, 1978, s. 28; Belli, 2000, s. 291). Van bölgesindeki kaya resimleri ile ilgili diğer bir çalışma Alok tarafından yürütülmüş, Narlı Huşş Tepe ve Pagan Mağarası'nda kaya resimleri keşfedilmiştir⁸. Hakkari bölgesinde yapılan araştırmalarda ise Tırşın Yaylası'nda kaya resimleri tespit edilmiştir. Bu resimler Mezolitik (Epipaleolitik) Çağ, Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ ve Eski Tunç Çağı'na aittir. (Alok, 1988, s. 37). Hakkâri bölgesinde keşfedilen bir başka kaya resim alanı ise Gevaruk Vadisi'dir. 1956-58 yılları arasında Freh ve Uyanık tarafından tespit edilen vadide daha sonra İngiliz ve Alman dağcı kafilesi araştırma yapmıştır. Daha sonra vadide araştırmalar yapan Alok, Gevaruk Vadisi Kaya resimlerini MÖ. 10.000-8.000 yılları arasına tarihlendirmiştir (Uyanık, 1974, s. 36; Alok, 1988, s. 34; Özdoğan, 2000, s. 299). Anadolu genelinde ise Mezolitik (Epipaleolitik) Çağ'a tarihlendirilen Öküzini (Yalçınkaya, 1993, s. 48), Karain (Yalçınkaya, 1987, s. 24), Beldibi (Bostancı, 1965, s. 75) keramiksiz Neolitik Çağ'a yerleştirilen Aşıklı Höyük (Esin-Harmankaya, 2007, s. 263) ile Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilen Çatalhöyük'te (Mellaart, 1966, s. 183) kaya resimlerine rastlanır. Son yıllarda Batman, (Soydan-Korkmaz, 2013, s. 668) Mersin, (Kaycı-Ünlü vd. 2018, s. 80 vd.) Ordu Esatlı Kaya Resimleri⁹ ve Ankara GÜDÜL Kaya Resimleri (Somuncuoğlu, s. 2012, s. 1) Anadolu'da kaya resim çalışmalarının arttığının bir göstergesidir.

Genel itibarıyla Doğu Anadolu kaya resimlerinin Paleolitik Çağ'dan itibaren ortaya çıktığı ve Demir Çağı'nın sonuna kadar devam ettiği anlaşılır. Yapılan çalışmalarda Paleolitik döneme tarihlendirilen resimlerin sayısı hiç de az değildir. Genellikle bu dönemde mağara duvarları ve sığınakların olduğu korunaklı yerlere çizilen kaya resimleri aşı boyası ile yapılmıştır. Kars, Ardahan ve Erzurum gibi illerdeki kaya resimlerinin ağırlıklı olarak Tunç ve Demir Çağı'nı yansıtan resimlerin olduğu görülür (Ceylan, 2002, s. 425-429; Ceylan, 2004, s. 21-51; Ceylan, 2008, s. 26-35; Ceylan, 2014, s.1-15; Ceylan, 2015b, 9-53; Özgül, 2015, s. 169; Ceylan-Üngör, 2020, s.36). Gevaruk Vadisi'nde ise resimlerin çağ çağ olarak gelişim gösterdiği görülür. Gevaruk'ta bazı resimlerin Neolitik Çağ'a bazılarının ise Mezolitik Çağ'a tarihlendirildiği anlaşılır (Alok 1988, s. 30; Özdoğan 2000, s. 298 vd.; Bingöl 2020, s. 70 vd.).

1998 yılından itibaren başkanlığımdaki bir ekiple, DAYAP/TÜRKYAP gibi projelerle kaya resimleri ile ilgili bilimsel yayımlar yaptık. Hemen hemen her yıl Doğu Anadolu bölgesinde yeni kaya resimleri keşfetmekte ve yayımlamaktayız (Ceylan, 2002, s. 425; Ceylan, 2010, s. 215; Ceylan, 2015, s. 7; Özgül, 2015, s. 169; Özgül, 2016, s. 371; Bingöl, 2016, s. 347; Ceylan, 2016, s. 85; N. Ceylan, 2016, s. 409; Günaşdı, 2016, s. 391; Üngör, 2016, s. 357; Ceylan, 2018, s. 155; Ceylan ve Özgül, 2020, s. 14-17; Ceylan ve Günaşdı, 2020, s. 4-9; Ceylan ve Üngör, 2020, 36-43; Ceylan ve Bingöl, 2020, s. 36-41; Ceylan ve Karageçi 2020, s. 42).

Kaya resimlerinin Milattan önceki örneklerinde yaygın bir sanat üslubu olmamakla birlikte Saymaıtaş, Tamgalısay, Moğolistan Bayan Ölgü vb. gibi özel kaya resim alanlarındaki resimlerde bir İskit üslubundan

⁷ Paleolitik Çağ'da yapılmadığıyla ilgili görüş için bakınız: Harmankaya-Tanıdı, 1996, Kurbanğa.

⁸ Narlı Huşş Tepe Kaya Resimleri Alok tarafından keşfedilmiştir. Pagan Mağarası Kaya Resimleri ise Uyanık tarafından keşfedilmiş, Alok tarafından yayımlanmıştır. Alok, 1988, s. 59.

⁹ Esatlı Kaya Resimlerini pek çok insan kendisinin bulduğunu ifade etmektedir.

söz etmek mümkündür. Geç Tunç Çağı'ndan itibaren Erken Demir, Hun ve Göktürk devirlerinde yaygınlaşmaya başlayan kaya resimlerinde işlenen temaların pastoral bir yaşamı ve daha çok inanç etrafında şekillenen ritüelleri içeren bir üsluba doğru yöneldiği anlaşılar. Kaya resimlerinde işlenen ana temalar; genelde av ve tuzak sahneleri, dağ keçisi, geyik tasvirleri, güneş, ay ve yıldızlar arasında geçiş yapan şaman ritüelleri, süvariler, vahşi hayvan betimlemeleri, savaş sahneleri, eğlence sahneleri ve bağımsız kompozisyonlardır.

Elmalı Kaya Resimleri

Elmalı kaya resimlerinin bulunduğu Yörenler Mahallesi Antalya'ya 133 km, Elmalı'ya ise 23 km uzaklıktadır. Kaya resimlerinin koordinatları ise 36°49'26.89" K, 29°49'50.70" D'dur. Kaya resim alanı tek bir panoda rekristalize kireçtaşı bloğuna kazıma ve yer yer de gagalama tekniği ile çizilmiş 9 figürden oluşmaktadır. Pano genel olarak incelendiğinde tek bir ressamın elinden çıktığı görülür. Aynı üslupla çizilen bu figürler tek tema içerisinde çizilmişlerdir. Alanda bir av sahnesi ya da büyü (Sieveking, 1979, s. 55; Hoppal, 2015, s. 77-78) tasvir edilmiştir. Bu av temasının içerisinde bir mızraklı avcı, beş dağ keçisi, bir tilki, bir köpek ve tam olarak belirlenemese de bir şualı güneş kursu motifi yer almaktadır. Bu şekilde dağ keçisinin yanında resmedilmiş güneş motifine Şenkaya/Kaynak köyü kaya resimlerinde de rastlanır (Özgül, 2016, s. 376). Güneş kursu, Türk inanç sisteminde koruyucu özelliği ile ay ve yıldızlar gibi bir yere oturtulur. Çin kaynaklarının vermiş olduğu bilgilerde kağanın güneşe büyük bir saygısının olduğu yazılıdır. Bununla birlikte kağanın çadırının kapısının doğuya, yani güneşin doğduğu yöne göre açıldığı özellikle vurgulanır. Buna ilaveten Türk mitolojisinde güneş anayı, ay babayı; güneş dişiyi, ay erkeği; güneş sıcaklığı, ay soğukluğu; güneş güneyi, ay kuzeyi temsil eder (Ögel, 1995, s. 187-200). Ayrıca panoda tam olarak belirleyemediğimiz çizimler de mevcuttur. Bilindiği gibi Türk kültüründe köpeğin av ve tuzak sahnelerinde yardımcı bir eleman olarak kullanılması çok yaygın bir durumdur. Bu şekilde yapılmış kaya resimlerindeki köpek çizimlerine Ardahan/Çıldır Başköy kaya resimlerinde rastlanır (Ceylan, 2015a, s. 12). Daha önceki Ardahan Cinnik Kurganı'nda yapmış olduğumuz kazı çalışmalarında da at kafatası ve köpeğin bir arada bulunması, bu panodaki resmi açıklamamıza yardımcı olan başka bir unsurdur (Ceylan, 2008, s. 26). Yine bu bağlamda Azerbaycan/Hocalı 2 Nolu kurganda ortaya çıkarılan köpek iskeletleri, Orta Asya-Anadolu arasındaki kaya resim sanatı birlikteliğini ve ölü gömme geleneklerinin devamlılığını göstermesi bakımından büyük önem taşır (Hasanov, 2019, s. 125). Panoda tilki şeklinde tasvir edilmiş hayvan figürü ise, Avrasya kaya resim sanatındaki av ve tuzak sahnelerinde sıkça tekrarlanan temalardan biri olarak karşımıza çıkar (Rogozhinskiy, 2011, s. 15; Bobomulloev, 201, s. 76).

Panonun üst kısmında keçi sürüsünün üzerinde avcı olarak belirlediğimiz 1 no.lu figür kazıma tekniğiyle profilden çizilmiş elinde mızrağı olan bir avcıdır. Figür yaklaşık 10x10 cm boyutlarındadır. Atın dört ayağı, gövdesi, kuyruğu ve baş kısmı belirgin çizilmiştir. Üzerindeki süvarinin de vücut ana hatları belirgindir. Sağ eli ile atın yularını tutmuş olan avcının sol elinde ise av aleti olarak mızrak bulunmaktadır. Avcının hemen altında, 2 no.lu keçinin ise üzerinde bir şualı güneş kursu motifi bulunmaktadır. Bu motif ya tam olarak tamamlanmamış ya da zamanla tahrip olmuştur. Panoda 5 nolu olarak belirlediğimiz figür ise bir köpek figürüdür. Bu figürü avcı ile birlikte düşünürsek, çizilen av töreninde süvariye yardımcı olması için çizildiği düşünülebilir.

Panodaki av sahnesini avlanma büyü teorisi ve dini kavramlı bir sanat anlayışı ile ele alarak "Avlanma büyü" (Hunting magic) olarak adlandırmak mümkündür (Sieveking, 1979, s. 55; Hoppal, 2015, s. 77-78). Buna göre avcı-toplayıcı gruplar avlanmadan önce büyü faaliyeti gerçekleştirirler ayrıca kaya resimleri, ilkel insanın hayatta kalma mücadelesinden kesitler sunar. Hayatta kalmak için besine ihtiyaç duyan insan, besine ulaşmak için büyü ile bunu pratik hale getirmek ister. Buda besine ulaşmadaki başarı göstergesinin duvarlara, taşlara yansımış anlatımıdır. Avlanma öncesinde yapılan bu büyü faaliyetinin amacı, av-avlanma, hayvanlara karşı hâkimiyet, doğurganlık/bereketlilik ve yıkıcı büyü ile yırtıcı hayvanlara karşı üstünlük kurma olarak ifade edilir. Avrasya kaya resim sanatında bu tür av büyü sahnelerine sıkça rastlanır.

Panoda yaptığımız incelemelerde beş adet dağ keçisi motifi tespit edilmiştir. Keçilerin hepsinin tek bir av teması içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Kargaşa halinde olan keçilerde yön algısı yoktur. Panoyu incelerken daha ayırt edici olması nedeniyle keçilere numara vererek inceledik. 2 no.lu keçi profilden gagalama ve kazıma tekniği ile stilize bir şekilde çizilmiştir. Keçinin yaklaşık boyutları 15x5 cm'dir. Keçi figürü incelendiğinde dört ayağının da belirgin olduğu ancak eklem ve toynak belirtisinin olmadığı görülmektedir. Gerçekçi bir gövdeye sahip olan keçi figürünün baş uzantısı belirli olup, başın üzerinde geriye doğru kavisli bir çift boynuz bulunmaktadır. Keçi figüründe dikkati çeken diğer bir unsur ise figürün

dik bir kuyruğa sahip olmasıdır. Böylelikle bu keçi figürünün bir teke olduğu varsayılabilir. 3 no.lu keçi figürü 2 no.lu keçi figürünün biraz altında aksi yönde çizilmiştir. Keçi figürü kazıma ve gagalama tekniğiyle profilden stilize bir şekilde çizilmiştir. Keçinin yaklaşık boyutları 12x12 cm'dir. Dört ayağı belirli olan figürün bacaklarında eklem ve toynak belirtilmemiştir. Gövdenin üzerinde devam eden baş ve onun uzantısı olarak son derece abartılı bir çift boynuz bulunmaktadır. Figürün kuyruğunun dik bir vaziyette bulunması ve abartılı boynuzlarının olması onun teke olduğunu göstermektedir. 4 no.lu keçi figürü ise 3 no.lu keiyle aynı yönde çizilmiştir. Kazıma tekniğiyle profilden stilize bir şekilde çizilen bu keçi figürü diğer iki keçi figürüne nazaran daha kk çizilmiştir. Dört ayağı da belirli olan figürün gövdesinin devamındaki boyun uzantısı ve kavisli bir çift boynuzu dikkat çekmektedir. Figrde bulunan kuyruk olgusundan teke olduğu yorumu yapılabilir. 4 no.lu keçi figürü gagalama tekniğiyle profilden stilize bir şekilde çizilmiştir. Yaklaşık boyutları 8x10 cm'dir. Dört ayağı belirli olan figürün gövdesi ve üzerinde boyun uzantısı bulunur. Devamında keçi figürünün başı ve üzerinde bir çift boynuz bulunmaktadır. Figrde hareket olgusu yoktur. Gövdenin arka ucunda ise dairesel şekilde bir kuyruk bulunmaktadır. 7 no.lu keçi figürü gagalama ve kazıma tekniği ile profilden çizilmiştir. Figürün yaklaşık boyutları 15x18 cm'dir. Keçi figürünün dört ayağı belirgindir. Gövdesi diğer figürlere nazaran daha izgiseldir. Bu izgisel devamın arka ucunda aynı hatlarda 5 cm uzunluğunda bir de kuyruk bulunmaktadır. Gövdenin devamında boyun uzantısı üzerinde ise abartılı geriye doğru kavisli boynuzlar bulunmaktadır. 8 no.lu keçi figürü ise gagalama tekniğiyle profilden stilize bir şekilde çizilmiştir. Keçi figürünün yaklaşık boyutları 6x18 cm'dir. Dört ayağı ve gövdesi belirgin çizilmiştir. Gövdenin üzerinde baş olgusu onun üzerinde ise figürün boyutlarının yaklaşık iki katı uzunluğunda geriye doğru kavisli abartılı boynuzlar bulunmaktadır. Keçi figürü hareket halinde çizilmiştir. Yaklaşık 8x5 cm boyutlarında olan bu figür süvarinin aksine panonun alt kısmında keçi sürüsünü toplar vaziyette tasvir edilmiştir. Hemen köpeğin alt kısmında köpek figürüne oranla daha büyük çizilmiş tilki olabileceğini düşündüğümüz 6 no.lu figür yer almaktadır. Kazıma tekniğiyle 15x6 cm boyutlarında, profilden çizilmiş bu motif, panonun pastoral temasına uygun olarak düşünülebilir.

Panoda sıkça vurgulanan dağ keçisi/dağ tekesi figürü, zamanla damgaya dönüşmüş ve Türk dünyasının en eski damgalarından biri haline gelmiştir. Bu damga yüceliği, erişilmez yerlere erişilebilirliği, bağımsızlığı, özgürlüğü, kararlılığı, asaleti ve cesareti sembolize eden bir damga olarak Tanrının yeryüzündeki temsilcisi olduğuna inanılan kağanı simgelemektedir. Türk dünyasında Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya kadar bütün bölgelerde kağanı temsilen veya kağana bağlılığı belirtmek için dağ keçisi/dağ tekesi damgası kullanılmıştır. Bugün Hakasya, Tuva ve Buryat'taki Türkler arasında dağ keçisi/dağ tekesi/kök pe hl kutsal kabul edilmekte ve dağların tepesine heykelleri dikilmektedir. Altay Türkleri arasında, şamanın kötü ruhları kovmak için keçi kaniyla yıkanıp teke postuna girmesi dağ keçisi/dağ tekesine verilen önemi göstermektedir. Ayrıca Türk tarihinde önemli görevler üstlenen Teke, Akkeililer, Kızılkeililer, Sarıkeçililer, Tekeoğulları gibi boy adları, yer adları, lakaplar ve unvanlar da bu sembolizasyonun ürünü olarak ortaya çıkmış kültür elemanlarıdır (Tezcan, 1990, s. 179: res 1; Ceylan, 2002, s. 425 vd).

Sonuç

Anadolu tarihini incelemek için arkeolojik ve yazılı kaynaklar oldukça önemlidir. Anadolu'nun Türkleşme sürecini ortaya koymak için ise yakın zamana kadar sadece yazılı kaynaklar kullanılmıştır. Özellikle Arap, Latin, Fars, Gürcü ve Bizans kaynakları bu hususta kullanılan kaynaklardandır. Ancak bu kaynaklar Anadolu'nun Türklüğü hakkında sadece yakın dönem bilgilerini içermektedirler. Bununla birlikte kırsaldaki konar-gcer Türk kültürüne ait olan arkeolojik verileri incelemek ise daha zordur. Çünkü çok eski devirlerden itibaren Anadolu'nun yerleşik kültürleri vadi tabanları ve ırmak havzalarında gelişirken gcer kültürler daha çok yaylalarda ortaya çıkmıştır. Çoğunlukla ekonomisi kkbaş hayvan yetiştiriciliğine dayanan gcer Türk boyları Anadolu'nun yüksek yaylalarını kendilerine mesken edinmişlerdir. Bu meskenlerden birisi de Antalya/Elmalı yaylasıdır. Teke yöresinde bugün bile aralıksız bir şekilde gcerlerin devam ettirdiği yaylak-kışlak hayatı çok eski devirlerden kalma kültürel kodları barındırır. Bu kültürel kodlardan bir tanesi olan Elmalı kaya resimleri, Orta Asya-Kafkasya-Doğu Anadolu'nun ve yüksek yaylalarındaki kaya resim sanatının devamlılığına vurgu yapar. Bu anlamda Elmalı kırsalındaki Salur, Avşar, Eymir vb. Türk boylarının yaylak ve kışlakları ise uzun yıllardır bu bölgede devam eden konar-gcer hayatın izlerini taşır (Koday-Aydın 2019, s. 83).

Panonun analojik değerlendirmesi yapılacak olursa yakın kültür çevresinde ıldır Başköy kaya resimleri (Ceylan, 2015a, 7 vd.) ile figür ortaklığı, av teması, teknik ve üslup bakımından benzer özellikler

taşıdığı söyleyebiliriz. Aynı şekilde Doyumlu kaya resimleri ile teknik olarak olmasa da tema bakımından örtüşen av sahneleri tasvir edilmiştir. Yine Elmalı kaya resimleri Tırşın Yaylası kaya resimleri ile teknik, tema ve stil açısından benzerlik taşımaktadır. Elmalı kaya resimlerinin ikincil kültür çevresiyle analogisi yapıldığında ise İran'daki Meşkin Kaya Resimleri ile de teknik ve tema olarak ortaklıkların olduğu anlaşılır. Bununla birlikte Azerbaycan/ Gobustan ve Ermenistan kaya resimlerini de aynı bağlamda değerlendirmek gerekir.

Elmalı kaya resimlerine çizilmiş olan, süvari, güneş kursu ve dağ keçisi motifi, göçer Türk kültürün en önemli üç ögesini barındırmaktadır. Atı ehlileştiren Türkler onu iyi kullanarak hayatlarını kolaylaştırmış ve düşmanlarına her zaman üstünlük sağlamışlardır. Resimdeki güneş motifi Türk mitolojisinde ve destanlarında çok önemli bir yere sahiptir. Panoda sıkça vurgulanan figür ise şüphesiz dağ keçisi motifidir. Bu motif Türk kültürünün hemen her evresinde kendisine yer bulmuştur. Cesareti, bağımsızlığı ve erişilmezliği sembolize eden dağ keçisi motifi Göktürk devleti zamanında ise artık hükümdarlık damgası haline gelmiştir. Bütün bunlar gösteriyor ki, bu motifler kültürel bir alt yapı ile, kayalara bilinçli bir şekilde çizilmişlerdir. Bu üslupla çizilen resimler Orta Asya'dan başlayıp Kafkasya yolu ile Anadolu'ya kadar yayılmıştır. Zaman içinde sembol haline gelen bu figürler, Türk boyları arasında o kadar yayılmıştır ki, bugün bile Teke yöresinde Teke, Akkeçi, Karakeçi, Sarıkeçi vb. adlarla anılan göçerlerin halılarında, heybelerinde kısaca hayatlarının bütün unsurlarında vurgulamaya devam etmektedirler. Yukarıda onomastik çerçevede ifade ettiğimiz Türk boy isimleri de asırlardan beri yöreye damga vurmuş olan pastoral sembollerden esintiler taşır.

Etik Beyan

"Elmalı Kaya Resimleri" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma doküman incelemesine dayalı olarak yapıldığından etik kurul kararı zorunluluğu bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Akşit, O. (1967). *Likya tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Alok, E. (1988). *Anadolu'da kayayıstü resimleri*. İstanbul: Akbank Kültür Yayınları.
- Amanbaeva, B., A. Suleymanova, C., Zholdoshev, (2011). Rock art sites in Kyrgyzstan. *Rock Art in Central Asia*. (Ed. J. Clottes). Paris: 43-73.
- Atalay, İ. (1982). *Erzurum ovası ve çevresinin toprakları*. *Ege Coğrafya Dergisi*, 68-99.
- Aydın, T. (2019). *Elmalı ilçesinin coğrafyası*, Ankara: İksad Yayınevi.
- Bahn, P. G. (1998). *The Cambridge illustrated history of prehistoric art*. Cambridge, U.K., New York.
- Bahşeliyev, V. B. (2003). *Gamıkaya tasvirleri*. Bakü, Elm.
- Barnett, R. D. (2008). Phrygia and the peoples of Anatolia in the Iron Age. *The Cambridge Ancient History*, II(2), 417-442.
- Belli, O. (1975). Doğu Anadolu'da yeni arkeolojik keşifler Van-Yedisalkım (Put) Köyü boyalı mağara resimleri. *Tarih Dergisi*, 28/29, 1-40.
- Belli, O. (1978). New light on the Earliest art of Anatolia: Kızların Mağarası (The Cave of the Maidens). *Turkish Treasures 2*, İstanbul, 28-31.
- Belli, O. (2000). Van Bölgesi'nde boyalı mağara resimlerinin keşfi. İçinde O. Belli (Edt.). *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi* (ss. 291-297). Ankara: İstanbul Üniversitesi.
- Berndt-Ersöz, S. (2012). Frig Krallığı: kökenleri, tarihi ve politik gelişimi. İçinde T. T. Sivas ve H. Sivas (Edt.). *Frigler* (ss. 16-43). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bingöl, A. (2016). Yüzey araştırmaları ışığında Borluk Vadisi kaya üstü resimleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 347-355.
- Bingöl, B. (2020), *Kuzeydoğu Anadolu petroğlifierindeki dağ keçisi motifi* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. Erzurum.
- Blinkhorn, J. (2015). Rock art research in India 2000-2009: methodological and theoretical trends in the 21st Century. *News of the World IV*, Paul Bahn, Natalie Franklin and Matthias Strecker Eds., Oxford: Archaeopress, 196-207.
- Blinkhorn, J. (2016). Rock art research in India: 2010-2014, in rock art studies. *News of the World V*. Bahn, P., Franklin, N., Strecker, M., and Delvet, E. Eds., Oxford: Archaeopress, 155-162.
- Bobomulloev B. S. Rock Art in Tajikistan, Rock Art Sites in Kazakhstan, Rock Art in Central Asia, A Thematic Study, (Edited by Jean Clottes), Paris.73-93.
- Bostancı, E. (1965). Beldibi, Belbaşı Mezolitigi ve diğer Mezolitik buluntularla olan münasebetleri. *Ankara Üniversitesi DTCF Antropoloji Dergisi*, 3, Ankara, 1965, 55-90.
- Burn, A. R. (1951). *Alexander the Great and the Hellenistic Empire*. London: English Universities Press.

- Ceylan, A. (1994). *Eski Anadolu devletlerarası ilişkiler, antlaşmalar (II. ve I. Binde)* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ceylan, A. (2002). Doğu'da ilk Türk yerleşmelerinden Cunni mağarası. *Türkler Ansiklopedisi*, VI, (ss.425-429), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ceylan, A. (2004). Erzurum ve çevresinde erken dönem Türk izleri. *Türk Kültürü*, Erzurum, 21-51.
- Ceylan, A. (2008). Doğu Anadolu'da kaya resimlerinin Türk tarihi açısından önemi. *Bilim ve Ütopya*, 163, 26-35.
- Ceylan, A. (2010). Doğu Anadolu'da ilk Türk izleri. *XV. Türk Tarih Kongresi*. ss. 215-232.
- Ceylan, A. (2015a). Çıldır Başköy kaya resimleri. *BELGÜ*, II, 7-28.
- Ceylan, A. (2015b). *Doğu Anadolu araştırmaları Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır 2008-2014*. Erzurum.
- Ceylan, A. (2016). Geyiklitepe kaya resimleri ve runik yazıtları. *3. Uluslararası Türk Şöleni Bildirileri*. ss. 85-96.
- Ceylan, A. (2018). Türk Dünyasından yeni kaya resimleri. *XVII. Türk Tarih Kongresi I*, 155-206.
- Ceylan, A. ve Bingöl, A. (2020). Kars Borluk Vadisi kaya resimleri. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 401, s. 36-41.
- Ceylan, A. ve Günaşdı, Y. (2020). Erken Dönem Anadolu Türk tarihinde Cunni Mağarasının yeri ve önemi. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 400, s. 4-9.
- Ceylan, A. ve Özgül, O. (2018). Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk kültürünün erken dönem şifreleri kaya resimleri. *16. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi* (ss. 625-632). 4-6 Eylül 2018, İstanbul.
- Ceylan, A. ve Özgül, O. (2020). Anadolu'da Türk varlığının erken evreleri. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 399, s. 14-17.
- Ceylan, A. ve Üngör, İ. (2020). Doğu Anadolu kaya resimlerinin Türk kültür tarihi bakımından önemi. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 401, s. 36-43.
- Ceylan, A. ve Karageçi M. (2020).Doğu Anadolu kaya resimlerindeki süvari tasvirleri. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 403, s. 42-50.
- Ceylan, N. (2016). Yağlıca Kalesi'nde yılan figürü ve Türklerde yılan simgesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 409-421.
- Cook, M. (1985). The rise of the Achaemenids and establishment of their empire. *The Cambridge History of Iran*, 2, 200-291.
- Cornell, T. ve Matthews, J. (1988). *Roma Dünyası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çapar, Ö. (1987). Phrygia ve Demir devrinde Anadolu kavimleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 31(1-2), 43-73.
- Çevik, N. (2015). *Lykia kitabı*. Antalya: Akmed / Koç Üniversitesi Suna & İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi.
- Çoruhlu, Y. (1997). *Erken devir Türk sanatı ABC'si*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (1998). *Türk sanatının ABC'si*. İstanbul.
- Davis, W. S. (2020). *Roma İmparatorluğu tarihi*. İstanbul: Ark Kitapları.
- Demircioğlu, H. (2015). *Roma tarihi 1. Cilt Cumhuriyet*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Diez, M. G.-Garrido, D. vd. (2015). The Chronology of hand stencils in European Palaeolithic rock art: implications of new U-series results from El Castillo Cave (Cantabria, Spain), *Journal of Anthropological Sciences* 93, 1-18.
- Diyarbakirli, N. (1972). *Hun sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları.
- Doğaner, S. (2019). *Akdeniz bölgesi coğrafyası*. İ. Ü. Edebiyat Fakültesi.
- Durmuş, İ. (1993). *İskitler (Sakalar)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Durmuş, İ. (1997). Anadolu'da Kimmerler ve İskitler. *Belleten*, LXI(231), 273-286.
- Durmuş, İ. (2002). İskitler'in Kimliği. *Türkler Ansiklopedisi I* (ss. 620-627). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Durmuş, İ. (2008). İskit İmparatorluğu'nun yıkılış nedenleri. *Akademik Bakış*, I(2), 199-214.
- Esin, E. (1978). *İslamiyet'ten önceki Türk kültür tarihi ve İslam'a giriş*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Esin, E. (2002). İç Asya'da milattan önceki binyılda Türklerin atalarına atfedilen kültürler. *Türkler Ansiklopedisi I* (ss. 498-518). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Esin, U. ve Harmankaya, S. (2007). Aşıklı Höyük. *Türkiye'de Neolitik Dönem*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 255-272.
- Farajova, M. (2014). Gobustan rock art cultural landscape - El paisaje cultural del arte rupestre de Gobustán. *Cuadernos De Arte Rupestre*. 7, 213-232.
- Francfort, H. P. (2008). Central Asia and Eastern Iran. *The Cambridge Ancient History*, IV, 165-193.
- Fu, C. Z. (2001). Eastern Asia. *Handbook of Rock Art Research*, Ed. David S. Whitley, Walnut Creek, Lanham, New York, Oxford: AltaMira Pres.
- Gömeç, S. (2002). *Türk kültürünün ana batları*. Ankara.
- Gömeç, S. Y. (1999). Anadolu'da Türklere ait yer isimleri. *Yüce Ereğ*, 8, 3-9.
- Gömeç, S. Y. (2013). İsiler ve İskitler hakkında. *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 21, 1-7.
- Grayaznov, P. M. (1969). *Southern Siberia*. (Rusçadan Çev: J. Hogarth). Geneva.
- Günaşdı, Y. (2016). Doğu Anadolu kaya resimleri işığında doyumlu kaya panoları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 391-407.
- Harmankaya, S. ve Tanındı, O. (1996). *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 1: Paleolitik/Epipaleolitik*. İstanbul.
- Hasanov, Z. (2019). "Two Different Funerary Rituals in the Kurgans of the Eastern Part of the South Caucasus". *Constructing Kurgans Burial Mounds and Funerary Customs in The Caucasus and Eastern Anatolia During*

- The Bronze and iron age in the Early Iron Age, Nicola Laneri, Giulio Palumbi, Sylvie Müller Celka (eds), Roma, s. 125-139.
- Hoppal, M. (2015). *Şamanlar ve semboller; kaya resmi ve göstergebilim*. (Çev. Fatih Sel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Işık, F. (2010). Anadolu-Lykia Uygarlığı Lykia'nın "Hellenleşmesi" görüşüne eleştirel bir yaklaşım. *Anadolu*, 36, 65-125.
- İnalçık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – 1*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jettmar, K. (1950). *Archaeologische Spuren von Indo Germanen in Zentralasien, Poidejna*, V(I).
- Kafesoğlu, İ. (1977). *Türk milli kültürü*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Karpuz, H. (1977). Camuşlu'da Yontma Taş Çağı kaya resimleri. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik*, 10(212), 1-6.
- Kayci, O. H.-Ünlü, Y. ve Ateş, S. (2018). Mersin'in mağara resimleri: Anadolu'nun Elleri. *Magma* 35, 80-95.
- Koca, S. (1990). *Türk Kültürünün temelleri-I*. İstanbul: Damla Neşriyat.
- Koca, S. (2002). Türklerin göçleri ve yayılmaları. *Türkler Ansiklopedisi I* (ss. 651-664). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Koday, Z. ve Aydın, T. (2019). İdari coğrafya özellikleri açısından Elmalı (Antalya) ilçesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 67-92.
- Kökten, İ. İ. (1970). Yazılıkaya'da ve Kurbanğa Mağarasında (Kars-Çamuşlu) yeni bulunan dip tarih resimleri. *Karseli*, 6(69), 2-16.
- Kökten, İ. İ. (1975). Kars Çevresinde Dip Tarih Araştırmaları Ve Yazılıkaya Resimleri. *Atatürk Konferansları V: 1971-1972*. Ankara. ss. 95-104.
- Köymen, M. A. (1986). Selçuklular ve Anadolu'nun Türkleşmesi meselesi. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1, 21-35.
- Levi, P. (1987). *Eski Yunan*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mallory, J. P. (2002). *Hint Avrupalıların İzinde - Dil, Arkeoloji ve Mit*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Mansel, A. M. (2014). *Ege ve Yunan tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Marcus, R. B. (1968). *Prehistoric Cave Paintings*. Franklin Watts, New York.
- Mellaart, J. (1966). Excavations at Çatal Hüyük, 1965, Fourth Preliminary Report. *Anatolian Studies*, 16, 165-191.
- Memiş, E. (1988). M.Ö. 3. binyılda Anadolu'da Türkler. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 2/91-96.
- Memiş, E. (1996). *Filistinlerin kökeni ve tarihi*. Konya: S.Ü Eğitim Yayını.
- Memiş, E. (2005). Eski Anadolu tarihinde Türkler. *Türk Kültürü*, (Ed. Ceylan, A.), 57-65.
- Miller, J. L. (2009). Hititler döneminde Anadolu'da halklar ve diller. İçinde M. D. Alpaslan ve M. Alpaslan (Edt.). *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu* (ss. 82-92). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Musabayev, G. (1998). Kazakistan arkeoloji araştırmaları Margulan okulları. *XIV. Bilimsel Pratik Konferans Çalışmaları*, Kazakistan.
- Myradowa, E. A. (2011). Bezeli Derenin Gayalaryndaky Sungat. *Türkmenstanyn Taryhy ve Medeny Yadgarlıklary*, Aşgabat, ss. 416-423.
- Nemeth, G. (1940). Türk dünyası Eskiçağı. *Ülkü*, XV, 299-306.
- Okladnikov, A. P. (2000). Tarihin şafağında iç Asya. İçinde D. Sinor (Der.) *Erken İç Asya Tarihi* (Çev: A. Şenel) (ss. 61-140). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ögel, B. (1988). *İslamiyet'ten önce Türk kültür tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Özdoğan, M. (2000). Van-Hakkâri bölgesi yüzey araştırması. İçinde O Belli (Edt.). *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi* (ss. 298-299). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- Özgül, O. (2015). Erzurum bölgesi kaya panoları. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(10), 169-198.
- Özgül, O. (2016). Erzurum Şenkaya petrogliflerindeki at-geyik ve güneş kursu. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 371-390.
- Özgül, O. (2020). Erzurum ve çevresinde erken dönem Türk izlerine ait yeni bulgular. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 65, 219-245.
- Pike, A. W. G. ve Hoffmann, D. L. vd. (2012). U series dating of Paleolithic art in 11 caves in Spain. *Science*, 336, 1409-1413.
- Raphael, P. (2004). *Anew in Gadymy Osusi (Prehistoric Civilizations of Anau)*. Aşgabat.
- Rásónyi, L. (1971). *Tarihte Türklük*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Roux, J. P. (2001). *Orta Asya tarih ve uygarlık*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Rogozhinskiy, A. E. (2011). Rock Art Sites in Kazakhstan, Rock Art in Central Asia, A Thematic Study, (Edited by Jean Clottes), Paris. 9-43.
- Rozwadowski, A. (2014). In Search of shamanic themes in Eastern Siberian rock art (Sakha/Yakutia Republic). *Shaman*, 22(1-2), 75-96.
- Rozwadowski, A. ve Lymer, K. (2012). Rock art in Central Asia: history, recent developments and new directions. *Rock Art Studies News of the World IV*, Oxford, ss. 149-164.
- Rüstemov, C. N. (2003). *Gobustan petroglifleri I*. Bakü.
- Schmidt, H. (2004). Archeological excavations in Anau and Old Merv. In R. Pumpelly (Edt.). *Prehistoric Civilizations of Anau* (ss. 89-225). Aşgabat.
- Sevim, A. (1988). *Anadolu'nun Fetbi Selçuklular Dönemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sieveling, A. (1979). *Cave artist*. London: Thames & Hudson.

- Somuncuoğlu, S. (2008). *Saymalıtaş*. İstanbul: AC Yapı.
- Somuncuoğlu, S. (2011). *Sibirya'dan Anadolu'ya taştaki Türkler*. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Somuncuoğlu, S. (2012). *Damgaların Göçü (Kurgan)*. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Soydan, E. ve Korkmaz, F. (2013). Batman'da yeni bir keşif: Deraser (Ank) mağara resimleri. *Turkish Studies* 8/6, 665-686.
- Tarhan, M. T. (1969). İskitlerin dini inanç ve adetleri. *Tarih Dergisi*, 23, 147-170.
- Tarhan, M. T. (1970). Bozkır medeniyetlerinin kısa kronolojisi. *Tarih Dergisi*, 24, 17-32.
- Tarhan, M. T. (1972). *Eskiçağ'da Kimmerler problemi* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- Tarhan, M. T. (1976). Eskiçağda Kimmerler problemi. *VIII. Türk Tarih Kongresi I* (ss. 355-369). Ankara.
- Tarhan, M. T. (1983). The structure of the Urartian State. *Anadolu Araştırmaları IX* (ss. 295-310). Ankara.
- Tarhan, M. T. (1984). Eski Anadolu tarihinde Kimmerler. *Araştırma Sonuçları Toplantısı I* (ss. 109-120). Ankara.
- Tarhan, M. T. (2002). Ön Asya Dünyasında İlk Türkler: Kimmerler ve İskitler. *Türkler Ansiklopedisi IV* (ss. 597-610). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Tezcan, M. (1990). *Eski Türklerde damga* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Tashbayeva, K. I. (2001). Petroglyphs of Kyrgystan. *Petroglyphs of Central Asia*. (Ed. K. Tashbayeva). Bışkek: 9 – 80.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk tarihine giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tokhatyan, K. S. (2015). Rock carvings of Armenia. *Fundamental Armenology* No 2, 184-204.
- Turan, O. (1969). *Selçuklular tarihi ve Türk-İslam medeniyeti*. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.
- Turan, O. (1993). *Türk cihan hakimiyeti mefkuresi tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Tümer, H. (2017). *Van-Hakkari dağlık bölgesi kaya resimleri* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uyanık, M. (1974). *Petroglyphs of South - Eastern Anatolia*. Graz.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Osmanlı Tarihi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünal, A. (2002). *Hittitler Devrinde Anadolu I*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Üngör, İ. (2016). Orta Asya'dan Anadolu'ya kayalara yazılan Türk kültürü (Dereçi Kaya Resimleri). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 357-370.
- Whitley, D. (2011). *Introduction to rock art research*. London - New York: Routledge.
- Xelilov, T. (2018). *Gemiğaya etrafında aexeoloji tedđigatları*. Nahçıvan.
- Yakubovich, I. (2013). Hittit İmparatorluğu'nda Luviler. *Aktüel Arkeoloji*, 36, 54-61.
- Yakubovich, I. (2018). Siyasi haritada Luviler. *Aktüel Arkeoloji*, 64, 48-63.
- Yalçinkaya, I. (1987). 1985 Yılı karain kazıları. *KST* 8 – I, 15-37.
- Yalçinkaya, I. (1993). 1991 Yılı öküzi kazıları. *KST* 14 - I, 43-58.
- Young, T. C. (2008). The early history of the Medes and the Persians and the Achaemenid Empire to the death of Cambyses. *The Cambridge Ancient History, IV*, 1-52.
- Zangger, E. (2019). *Luvî Uygarlığu, Ege'nin Bronz Çağındaki Eksik Halka*. İstanbul: Ege Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Located in the southwest of Antalya province of Turkey, located in the Mediterranean region. Elmalı district, which is the subject of our article, is one of the 19 districts of Antalya. The district, which has no coastline, is located to the west of Antalya city center. Neighboring districts are Kaş, Finike, Kumluca and Korkuteli. The western border of Elmalı is adjacent to Muğla. The distance of the district to Antalya city center is 114 km. Elmalı district was established on the southern skirts of Elmalı Mountain, from which it is named. The district has the characteristics of a bowl. The district of Elmalı, surrounded by the Bey Mountains, a branch of the Taurus Mountains, was established in the Elmalı Plain, with the same name. The history of the region goes back to the Neolithic Age. Many of the important states of the Anatolian geography have dominated the region. In the Ancient History, we see the Luwians, Hittites, Phrygians, Persians, Lycia, Hellenistic State and Roman Empire in the region. Our knowledge about the early stages of Turkish Culture in the Anatolian geography has been increasing rapidly in recent years. Rock paintings (petroglyphs), which are of great importance for Anatolian Turkish History and started from the Paleolithic Age, were made inside caves and on rock surfaces. Rock paintings have begun to be discovered in many areas of the world. One of the important human legacies from the Paleolithic Age to today is undoubtedly the rock paintings. One of the rock paintings area discovered in Central Asia is Sakta (Shaktha) Cave, which is dated to the Late Mesolithic (Epipalaeolithic) Age. Rock paintings were discovered in the Zaraut Kamar rock shelter in Southern Uzbekistan. There are hunting scenes in the selected rock paintings. What makes the hunting scene valuable is the use of the dog as an aid for the first time. Rock paintings detected in Kazakhstan begin from the Mesolithic (Epipalaeolithic) and Early Neolithic Age. The rock paintings discovered in Turkmenistan are located in Ulu Bezeli Creek, located in the south of the country. The Mongolian finds are the Candaman Rock Paintings dated to the Neolithic Age. Rock paintings in Saymalıtaş Valley found in Kyrgyzstan are extremely important. There are 100

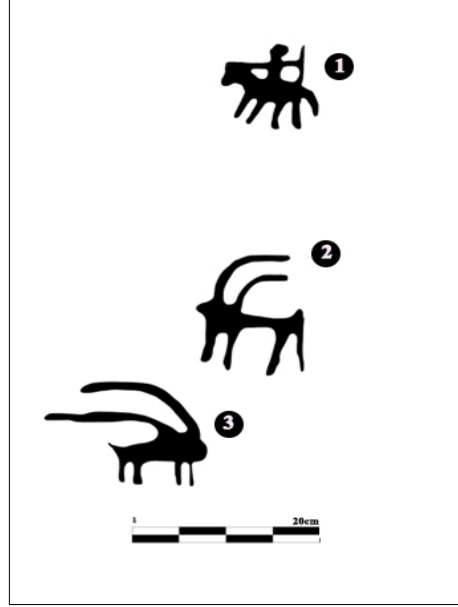
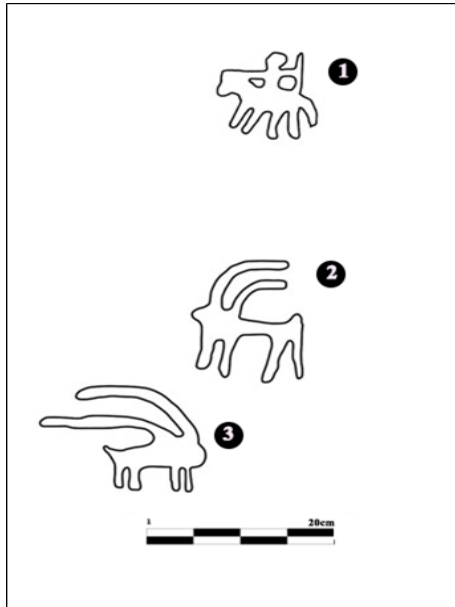
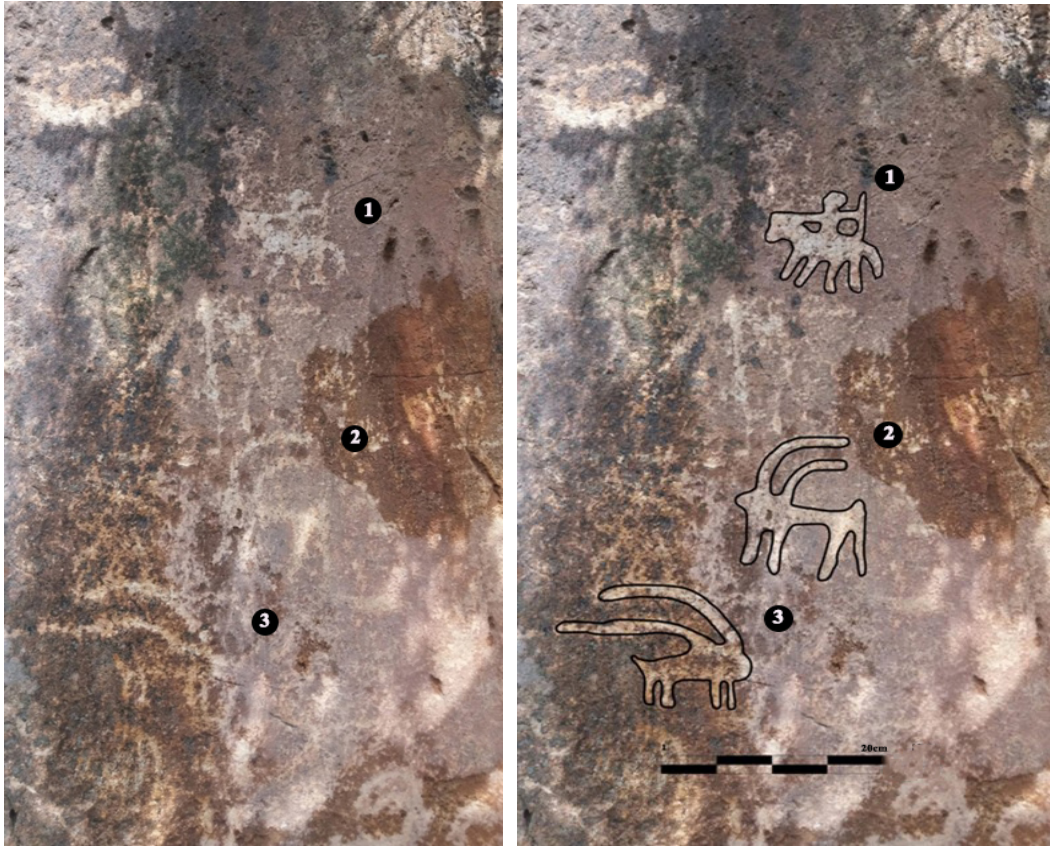
thousand rock paintings over 10 thousand stones in Saymalitas Valley, which stretches for about 7 km in the south-north direction. No other part of the world has such rich rock paintings. Central Asian rock paintings date back to the Hun and Gokturk era. It has been emphasized that it is the Paleolithic Age, although the dating of the rock paintings found in high mountainous areas in Anatolia, especially in the Eastern Anatolia region, is controversial. Especially, Kökten stated that the rock paintings discovered in Kars Yazılıkaya (Camuşlu) and Kurbanaga Cave belong to Paleolithic Age. The rock paintings found in many regions of Anatolia and Central Asia are of great importance in terms of Turkish Cultural History. The 1071 Battle of Malazgirt is shown as the first entry date of the Turks into Anatolian lands. Written sources of the period (Arab, Byzantine, Latin and Persian) provide information on the subject. However, archaeological documents and material remains are very important in evaluating the historical events in the periods when writing was not available. In this sense, it is possible to see the rock paintings that emerged intensely after the Bronze Age in Central Asia in almost all of Eurasia. The early nomadic Turkish tribes, who came to Anatolia through the Caucasus, painted their pastoral life on the rocks. Rock paintings; They were made for different purposes such as determining the boundaries of their own pastures, performing religious rituals and emphasizing themselves against other tribes. The rock paintings found in different regions of the Anatolian geography are historical documents proving that the Turks came to Anatolia before the 1071 Malazgirt War. Although the dating of the rock paintings found in the Eastern Anatolia region is controversial, it is stated that they belong to the Paleolithic Age. Seven Salkim (Girls' Cave) Rock Paintings in the Van region are dated back to 10.000-7.000 years ago. It has been emphasized that the Tırşın Rock Paintings determined in the researches conducted in the Hakkari region belong to the Neolithic Age, Chalcolithic Age and Old Bronze Age starting from the Mesolithic Age. The Gavaruk Valley Rock Paintings, also discovered in the Hakkari region, are dated between 10,000 and 8,000 BC. During the surveys we carry out in the Eastern Anatolia Region, we detect new rock paintings almost every year. Rock paintings, which are densely found in various regions of Anatolian geography, are of great importance for Anatolian Turkish History.

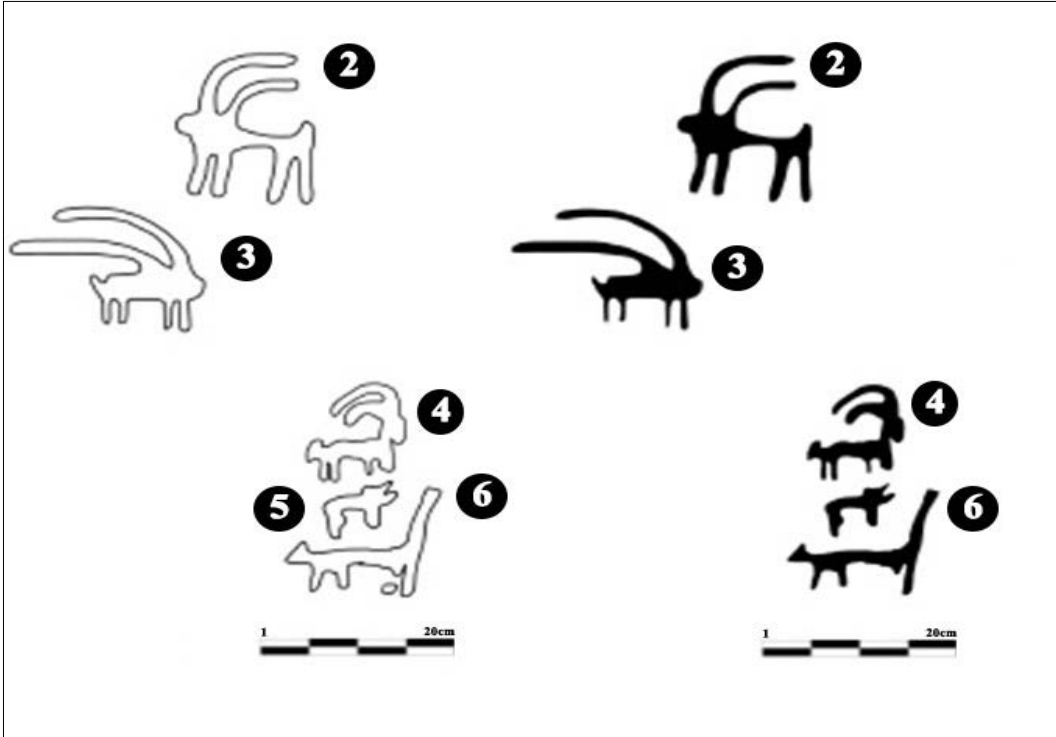
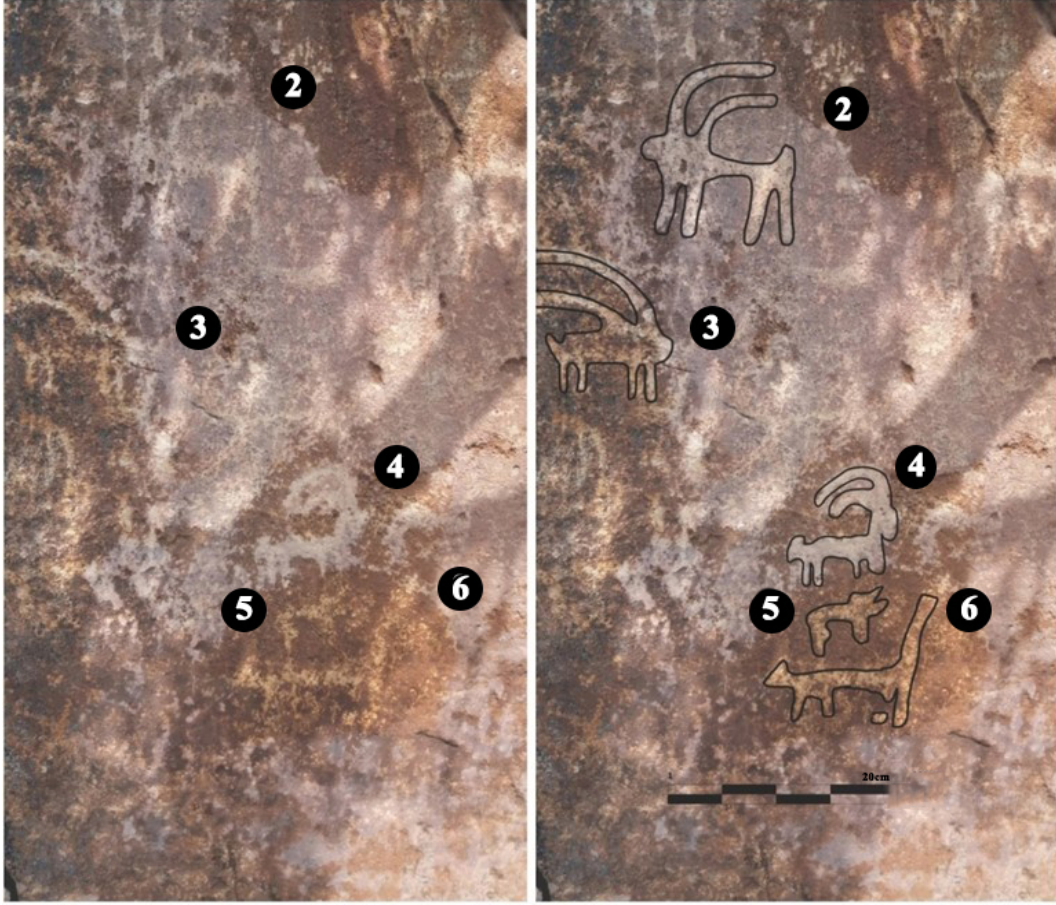
Elmalı Vadisi Uzaktan Görünüm

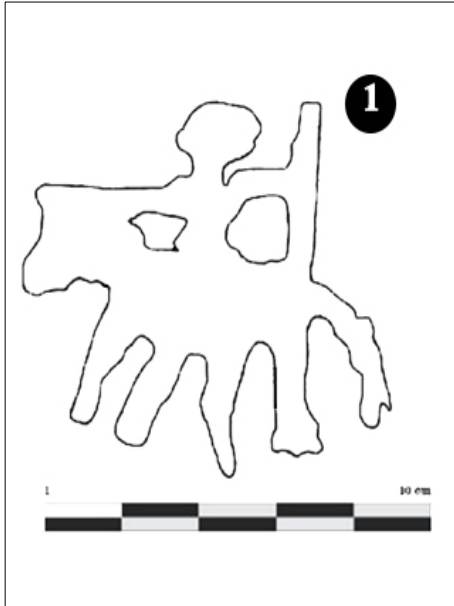
Resimlerin Olduğu Kayalık Alan

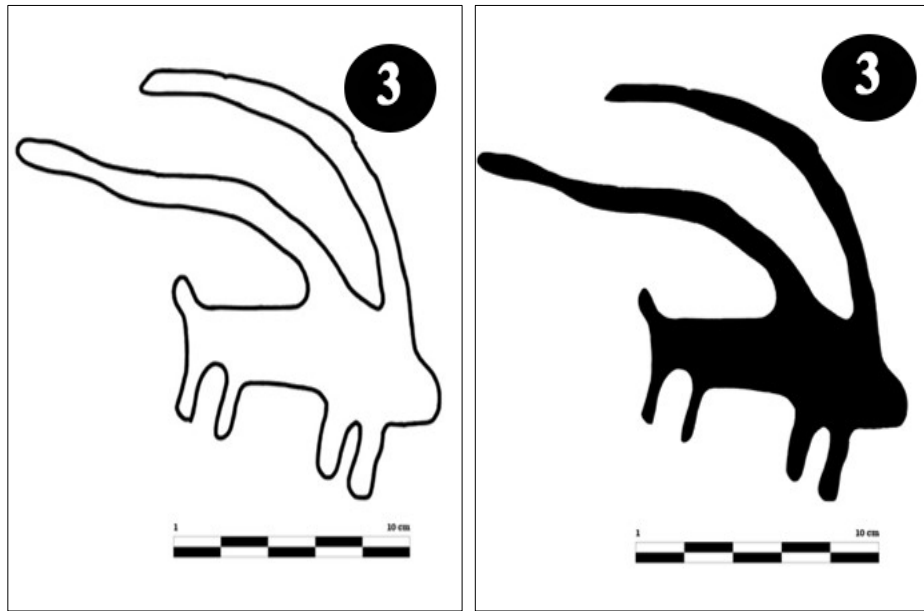
Kaya Resimlerinin Bulundugu Panodan Bir Kesit

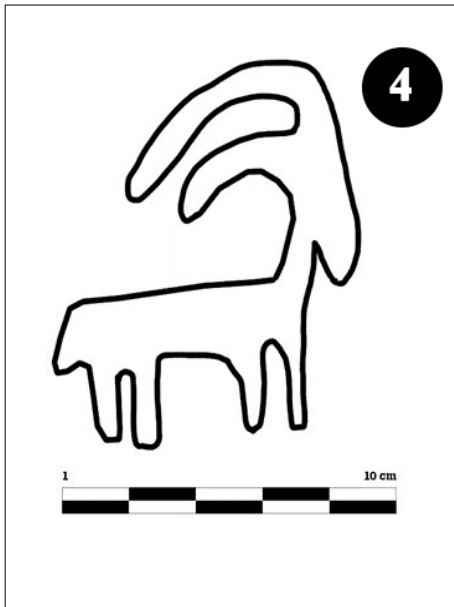
Kaya Resimlerinin Bulunduğu Panodan Bir Kesit

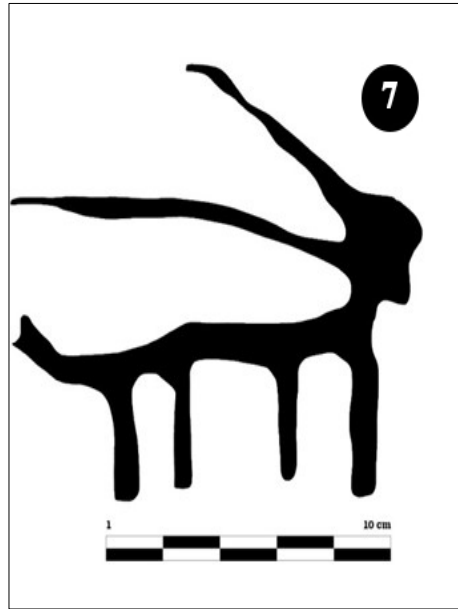
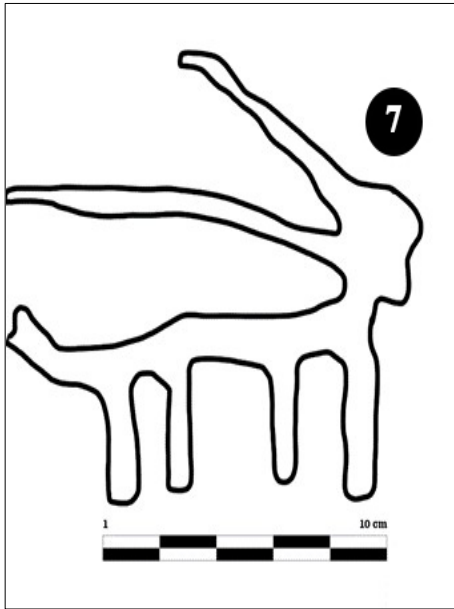
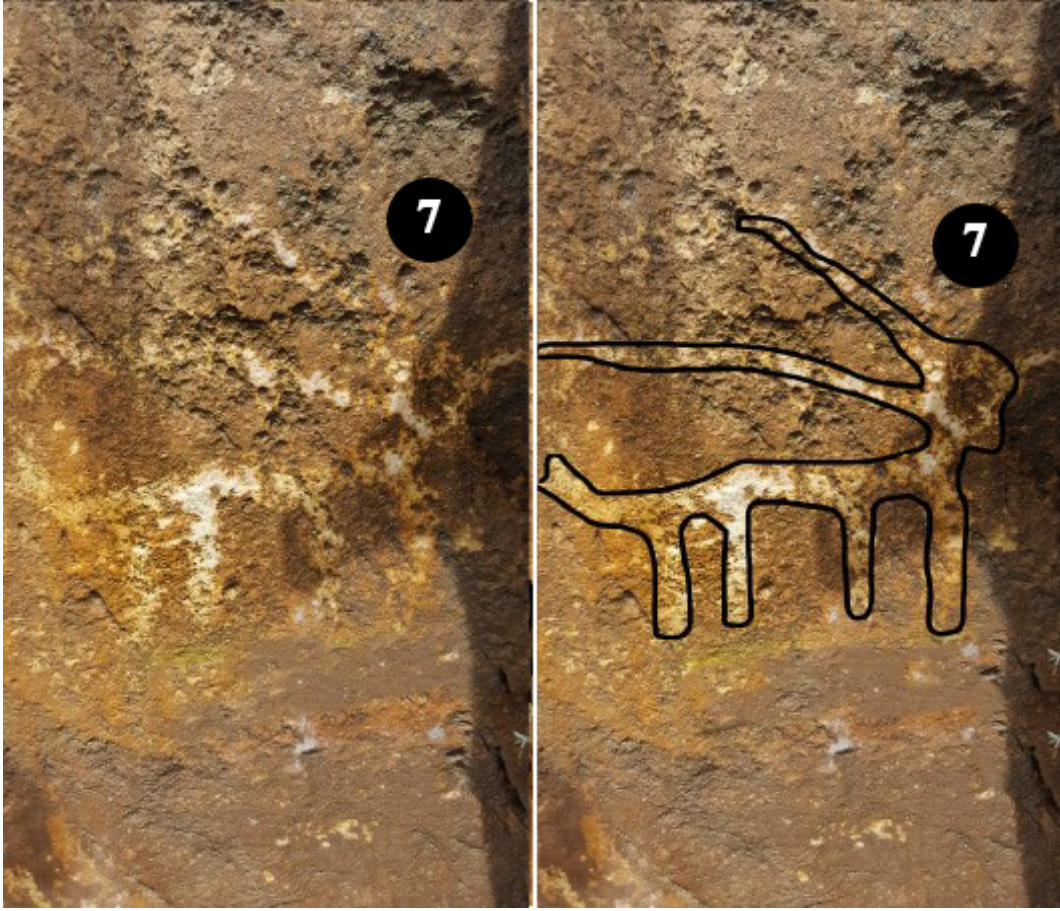
1 No.lu Svari Figürü

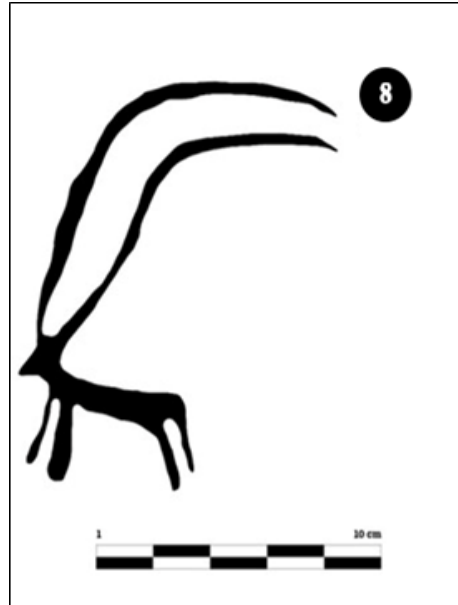
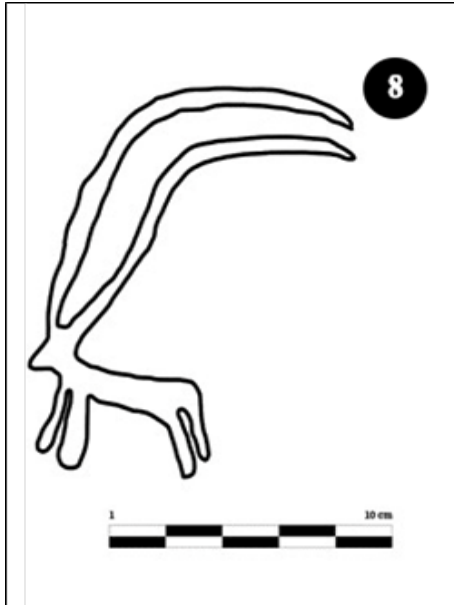
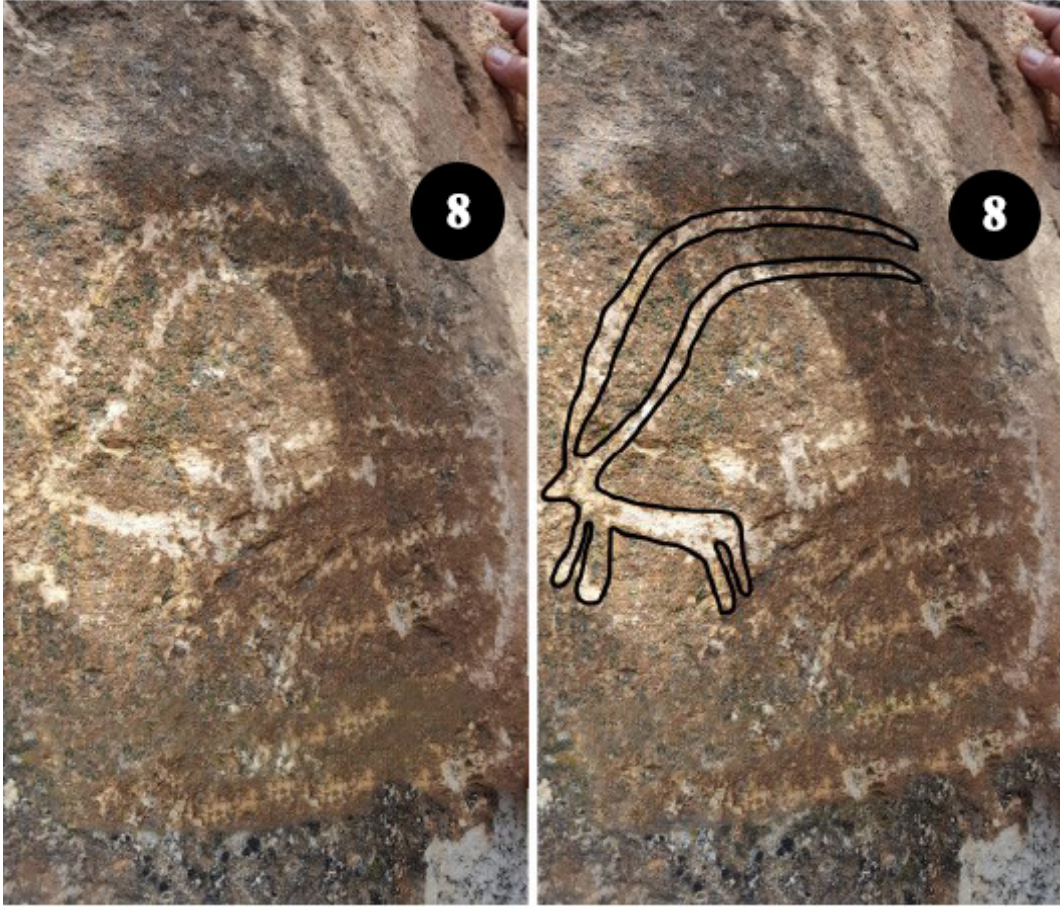
3 No.lu Dağ Keçisi Figürü

4 No.lu Dağ Keçisi Figürü

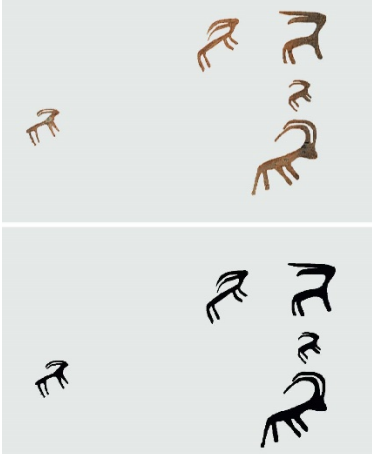

7 No.lu Dağ Keçisi Figürü

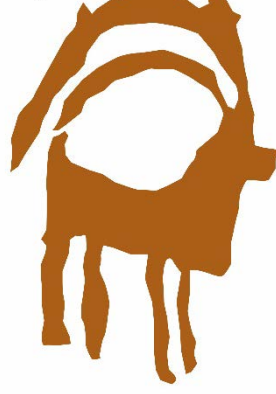

8 No.lu Dağ Keçisi Figürü

Orta Asya-Kafkasya ve Doğu Anadolu'dan Dağ Keçisi-Avcı Çizim Örnekleri

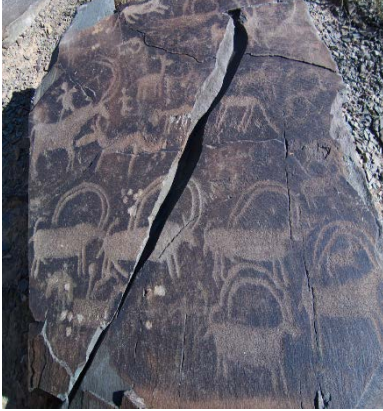
Ardahan/Başköy

Kars/Borluk

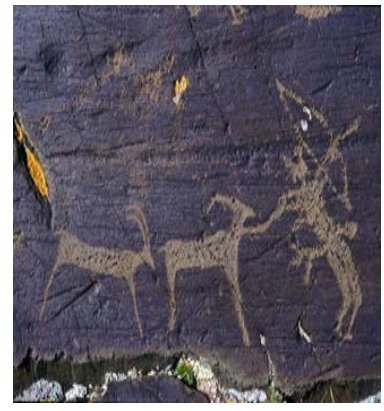
Kars/Digor

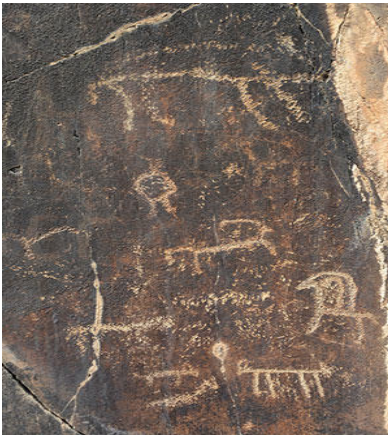
Tamgalısay/Kazakistan

Saymalıtaş/Kırgızistan

Baga Oigor/Moğolistan

Sarmışsay/Özbekistan

Gemigaya/Nahçıvan

Meşgin/İran